

Потпуковник СТАНИСЛАВ ПОДБОЈ

ПРОТИВТЕНКОВСКА ОДБРАНА УОПШТЕ И НЕКЕ ЊЕНЕ СПЕЦИФИЧНОСТИ НА ШИРОКОМ ФРОНТУ

Искуства Првог и Другог светског рата показују да су покушаји пробоја позиционе одбране без подршке тенкова најчешће пропадали после овлађивања главним положајем. Доста ретки успеси пробоја без масовне примене тенкова замирили су на дубинама од 30, а највише 100—120 км. Тек уз помоћ тенкова нападач је успевао да савлада отпор аутоматског наоружања и да рововски рат претвори опет у покретни.

Ново наоружање несумњиво ће унети нове озбиљне моменте у услове успешног извођења нападне операције, али при непосредном савлађивању браничевог отпора тенкови ће и даље задржати једну од најважнијих улога. Без подршке тенкова нападачева пешадија у сударима великих размера обично неће бити у стању да се пробије кроз запречну ватру аутоматског наоружања. Успешна противтенковска одбрана ће у евентуалном будућем рату вероватно одлучивати о судбини одбранбене операције у целини.

Кратак осврт на основне особине тенкова и битне карактеристике њихове употребе олакшаће нам правилно схватање савремене ПТО, њених средстава, организације и специфичности.

Основно оклопно наоружање нападача претстављају средњи и тешки тенкови и самоходна оруђа. Противтенковска одбрана, способна да се одупре њиховом масовном нападу, биће способна и за успешну борбу са осталим оклопним средствима, као што су: лаки тенкови, оклопни аутомобили, оклопни транспортери и оклопни возови.

Позитивне особине тенкова нагло се развијају. У будућности ће се можда појавити тенкови са знатно побољшаним особинама. Свако побољшање тенкова стављаће ПТО пред све теже задатке, а нарочито побољшања у дебљини оклопа која већ сада достиже код бочних страна близу 100, а код куполе и преко 200 мм.

Годишња производња тенкова и самоходних оруђа кретала се у последњем рату код индустријски најразвијенијих држава до 50.000 комада.

На противтенковску одбрану, у првом реду, утичу следеће битне карактеристике борбене употребе тенкова:

1) На правцу главног удара тенкови се начелно употребљавају у маси, чак и по неколико хиљада тенкова, распоређених у више ешелона, са међусобним растојањем око 30 м и са просечном густином од 50—100 и више тен-

кова на 1 км фронта. Немци су често вршили нападе са групама од 200—300 тенкова. Код Курска, на главном правцу, напад је вршен са 2160 тенкова, тако да је њихова густина износила око 100, а код Блатног Језера 70—80 тенкова на 1 км. Одбијање оваквог масовног удара тенкова претставља најтежи задатак ПТО.

2) Подршка тенковима не врши се само на правцу главног удара, већ се тенкови начелно користе у свакој нападној акцији, чак и при тешким земљишним условима, што условљава распарчавање средстава противтенковске одбране.

3) На важнијим правцима тенкови се користе као тенкови непосредне подршке пешадије (НПП) у више ешелона, а осим тога и у саставу покретне групе (ПГ), што изискује дубоко ешелонирање ПТО не само у тактичкој, већ и у оперативној дубини.

4) У првим ешелонима често се налазе тешки тенкови и самоходна оруђа са задатком да униште средства ПТО и отворе пут средњим тенковима. Зато средства ПТО на главном положају морају бити оспособљена за борбу са тешким тенковима, који, често, у скоковима и са отстојања 1500 до 2000 м подржавају средње тенкове.

5) Нападач може изненадити браниоца у погледу правца и јачине употребљених тенкова, што изазива већу или мању расплинутост у распореду средстава ПТО, њену знатно већу јачину но што би иначе била потребна с обзиром на број тенкова, као и потребу за већом еластичношћу одбране и бољом организацијом службе извиђања и обавештавања.

6) Велика маневарска способност тенкова омогућава брзу промену правца њиховог удара на случај неуспеха на једном правцу, што такође изискује велику еластичност ПТО.

7) На случај успешног пробоја тактичке дубине тенковима се пружају нарочито велике могућности, јер у пуној мери могу користити изненађење, дезорганизованост одбране, развити акције на широком фронту, појављивати се изненадно на неочекиваним правцима и користити своју брзину и велики пречник дејства. То намеће потребу да свака браниочева јединица (закључно до вода) буде оспособљена за самосталну ПТО како на положају, тако и у току повлачења.

8) Тенкови често врше ударе на спојеве, бок и позадину јединица, тако да се при организацији ПТО морају предузимати нарочите мере за заштиту не само на спојевима, већ и за борбу у свим правцима, тј. за кружну одбрану.

9) У циљу откривања система ПТО, нападу тенкова често претходе акције мањих група од 10—15 тенкова. Борбу са овим тенковима треба да воде само дежурна средства.

10) Тенкови су изложени ударима браниоца не само у току напада, већ и у рејонима прикупљања, на полазним положајима, при покрету у колони, нарочито у теснацима и при наступању. Ако се благовремено открије правац и јачина тенковског напада, ефекат ПТО може бити много већи, зато служба извиђања и обавештавања добија велики значај.

11) Код неких армија тенкови улазе у формациски састав пешадиских дивизија и пукова, те се ПТО мора организовати дуж читавог фронта, док се против армија, код којих су тенкови ван састава дивизија, односно пукова, ПТО може у већој мери сасредити ка правцима вероватне њихове употребе.

Задаци противтенковске одбране

Успех ПТО не постиже се једним успешним потезом у било којој фази одбранбене операције, већ се може изборити само систематским и правилним коришћењем свих повољних момената за доношење удара по најважнијим групацијама тенкова и потпуним искоришћавањем свих могућности ПТО како пре почетка, тако и у току извођења одбранбене операције.

ПТО може тенкове уништити, запалити, онеспособити за покрет, придружити на повратак и одустајање од напада; утицати на морал посаде са циљем да слабије користи борбене могућности тенкова; може им онемогућити или отежати осматрање, растројити њихов борбени поредак, успорити им покрет, рашчланити њихову групацију и тиме им ослабити ударну моћ; може натерати тенкове на промену правца, одвојити пешадију од њих, разарати им таласе и каналисати њихово дејство у жељеном правцу. Свако од помених дејстава, може допринети сламању нападне моћи тенкова. Према искуству последњег рата немачки тенкови су одустајали од даљег напада чим би претрпели губитке од 50%.

Пре почетка одбранбене операције од пресудне је важности да се благовремено открију: место тенкова, њихова јачина, типови и особине, ранљива места с обзиром на расположива средства ПТО и правци њихове употребе. Благовремено и тачно прибављање ових података и обавештавање може знатно повећати ефикасност ПТО. Према искуствима из последњег рата било је случајева да су у овој фази разна средства ПТО нанела тенковима толике губитке да су одустајали од намераване акције. Рејони прикупљања, полазни рејони за смену, полазни положај, узана места и теснаци на прилазима из оперативне и тактичке дубине, па и железнички транспорти, најпогоднија су места за доношење удара. Мере које су срачунате на отежавање кретања и маневровања могу одиграти велику улогу.

У фази наступања основни задатак ПТО је да растроји борбени поредак тенкова, да их принуди на промену правца, да им поремети планско извођење напада и нанесе што више губитака.

У фази јуриша задатак ПТО је да одвоји пешадију од тенкова, уништи што више тенкова, одбије њихов јуриш, спречава или омета њихово осматрање и кретање и заштити сопствене снаге и средства од њиховог дејства.

У борби за главни одбранбени појас задаци из фазе јуриша продужавају се на међуположају, преградним и резервном положају са циљем да се спречи продирање и ширење тенкова ако би се пробили кроз предњи крај. У међупросторима између појединих положаја треба што више отежати покрет тенкова, разарати њихове таласе и њихова дејства каналисати у жељеним правцима.

Ако су тенкови НПП успели да се пробију кроз цео главни одбранбени појас, борбу са њима треба наставити на другом и трећем одбранбеном појасу. У таквом случају треба тежити да се средствима ПТО уништи што више тенкова и спречи њихово кретање, развој и увођење у пробој у саставу покретне групе. То је најделикатнији моменат ПТО у одбранбеној операцији. Ако ПТО не успе да изврши овај задатак, непријатељским тенковима су обично широко отворена врата у оперативну, па и стратегску дубину одбране.

На случај успешног увођења покретне групе у пробој, ПТО има најтежи задатак да води импровизовану борбу са надмоћним тенковским снагама на положају као и у току повлачења, на широком фронту и у условима непрекидних изненађења. У овој фази ПТО треба да се што пре среди и повеже, да користи сваку прилику за наношење почесних удара, да изолује отсек пробоја, да на погодној линији спречи даље ширење тенкова и створи услове за противудар или да успостави непрекидан фронт.

Основни задатак ПТО кроз целу операцију треба да буде уништење оне тенковске групације од које, у првом реду, зависи успех непријатељске акције.

Најважнија начела за извођење ПТО

Добра служба извиђања и обавештавања је један од најважнијих услова успешне одбране. Бранилац који зна какви тенкови, у ком броју, када, којим правцима и на који ће начин извршити напад, биће у могућности да до максимума, најрационалније и плански искористи расположива ПТ средства.

ПТО мора бити срачуната против одређеног непријатеља, како у погледу врсте тенкова и њихових особина, тако и у погледу стварног њиховог броја, места, правца и тактике напада. Само на тај начин могу се избећи велика изненађења, смањити морални ефекат тенковског напада, ограничити расплинутост ПТ средстава и до највећег степена искористити њихове могућности. У циљу задовољења овог услова обуку људства које рукује ПТ средствима треба вршити у што тешњем додиру са модерним тенковима, тако да сваки борац до танчина упозна њихове особине. Даље је потребно да још у миру што боље упознамо типове тенкова евентуалних будућих непријатеља и њихову тактику.

Средства ПТО треба да буду што ефикаснија против савремених тенкова, нарочито у погледу пробојности. Покретна средства ПТО треба да су оспособљена за кретање и ван путева и да се крећу брже од тенкова, јер се само тако може обезбедити потребна оперативна и тактичка покретљивост. У циљу прикривања маневровања по бојишту средстава ПТО, нарочито вучна возила, треба да претстављају што мању мету. Средства ПТО треба да се одликују великом брзином и тачношћу гађања, великим хоризонталним пољем дејства и корисним дометом који је раван бар корисном домету тенкова.

ПТ средства, начелно, треба да ступају у борбу са тенковима у најповољнијем моменту. Прерано отварање ватре, промашаји и гађање у неосетљива места тенкова у великој мери могу умањити ефикасност ПТО и неповољно утицати на морал послуге. Отуда, поред осталог, потиче велика важност тачног погађања не само целих тенкова, већ ранљивих места на њима.

ПТО треба да почива на што широј бази. Она не сме да се ослања само на једно, већ истовремено на сва расположива средства.

ПТО треба да је тесно повезана са противпешадиском борбом, тако да се њихова дејства међусобно допуњују. Одвајање пешадије од тенкова претставља значајан предуслов за успешну ПТО.

Борба са тенковима треба да је непрекидна, да отпочне дубоко у непријатељској позадини и да се протеже кроз све фазе одбранбене операције, све до коначног слома њихове офанзивне моћи.

ПТ средства треба што више сасредити на правцу главног удара непријатељских тенкова и осталим правцима њиховог дејства. Пошто је у од-

брани немогуће са сигурношћу благовремено утврдити стварне правце дејства тенкова, бранилац је принуђен да ПТ средства, у извесној мери, дели по свим правцима где је стварна употреба тенкова вероватна или чак само могућа и да задржи знатан део средстава у резерви. Ово може довести до расплињавања ПТ средстава. Способност организатора ПТО огледа се у знатној мери баш у томе, у коликој ће мери успети да расположива средства сасреди на местима стварне употребе тенкова, а нарочито на правцу главног удара.

Распоред ПТ средстава по дубини у захвату тенко-опасних праваца треба да одговара не само успешној борби са тенковима НПП, него и са тенковима у саставу покретне групе.

Највећи део ПТ средстава треба првенствено усмерити против главне групације тенкова, а против слабијих снага треба употребити само најнужнији део да се не би прерано открио цео систем ПТО.

ПТО треба да је способна за одбијање удара са фронта, бокова и позадине, као и за кружну одбрану, не само на положају, већ и у току отступања и под притиском непријатељских тенкова.

Свака јединица, закључно са стрелачким водом, па чак и одељењем, треба да је оспособљена за самосталну борбу са тенковима.

ПТО мора бити жилава и упорна, способна да одбија јурише тенкова, када је то потребно, без обзира на бројни однос и величину евентуалних губитака. Она мора искористити сваку могућност за пружање непрекидног отпора по простору и времену.

Истовремено, ПТО мора бити гипка и еластична, способна да се брзим маневром по фронту и из дубине, као и маневром већег дела артиљерије са осталих задатака што брже прегрупише ка правцу главног удара и за најкраће време исправи евентуалне грешке почетног распореда. Ово се може постићи ако се држе јаке покретне резерве. Исто тако, ПТО треба да је способна да вештим маневром по дубини, уз коришћење земљишних повољности, избегава ударе тенкова и уништење, а да им сама наноси низ узастопних удара.

ПТО мора се заснивати на што потпунијој примени изненађења у погледу свог распореда, времена и начина дејства.

Активност ПТО је један од битних услова њеног успеха. Она се огледа у низу мера које су срачунате на то да се непријатељски тенкови непрекидно нападају, да им се што више спутава слобода акције, одузима иницијатива, да им се онемогући извршење напада у одређеном моменту и одређеним правцем и да се њихово дејство каналише у правцу који одговара жељи браниоца. ПТО срачуната само на пасиван отпор тенковима осуђена је на неуспех.

Организација ПТО и маневар ПТ средствима треба да буду што више сасређени у рукама виших штабова, с тим да се одговарајући детаљи регулишу у кругу сваке јединице. Сама борба са тенковима, по свом карактеру, у великој мери, мора се препустити непосредним извршиоцима без знатних могућности непосредног руковођења одозго, тако да њихова иницијатива добија велики значај.

Средства ПТО морају се сачувати од уништења до момента употребе. Оруђа за непосредно гађање и артиљерија су њихови највећи непријатељи. Борбу са оруђима за непосредно гађање, начелно, не смеју вршити средства која су одређена за борбу са тенковима, већ митраљеви, снајпери, птп, уколико их има, артиљерија са заклоњених ВП и митраљеви великог калибра,

ако се са истима располаже ван оквира јединица ПАО. Ради заштите од артиљериске ватре ПТ средства се смештају у заклоне, врши се маскирање, изводе се лажни радови и предузимају друге мере заштите. У склопу општевојних мера најефикаснија заштита од артприпреме може се постићи ако се ПТ средства благовремено, тј. уочи саме припреме, уклоне са главног положаја или главног одбраненог појаса (са отсека на коме ће се пробој извршити) и борба прими на неком положају у дубини који је ван домета нападачеве артиљерије. Ове мере су дале одличне резултате још у Првом, а и Другом светском рату.

ПТО мора бити у потпуности спремна и за одбијање ноћних тенковских напада.

Правилно коришћење земљишта један је од врло важних услова успешне ПТО. До Првог светског рата, при избору предњег краја, најзначајнији моменат био је да се непријатељу што више отежа извршење јуриша. Зато је предњи крај биран обично на војничкој ивици узвишења, изнад највеће његове стрмине. У току Првог светског рата одлучујућу улогу при избору предњег краја играла је зона запречне ватре аутоматског наоружања, која се могла најбоље организовати у равници. Зато је предњи крај, начелно, спуштан у подножје узвишења. Појавом тенкова, услови за успешну одбрану од њих добијају највећи значај не само при избору предњег краја, већ и свих елемената одбранених организација. При томе се захтева да се обезбеди што боље дејство ПТ средстава у кругу од 360°, да се средства ПТ одбране заштите од дејства и гажења тенкова и да им се обезбеди маневар по дубини. То се постиже постављањем предњег краја иза јаких речних препрека, иза мочвара, иза усека, позади стрмих падина, затим повлачењем положаја у комплексе шума, брда или карста. Одличне могућности могу се наћи и у равници и на маневарском земљишту ако се покривеност правилно искористи у циљу стварања изненађења и наношења узастопних удара. Дobar избор земљишта и правилно искоришћење свих његових могућности могу знатно повећати ефекат расположивих ПТ средстава.

Најзад, ПТО, за борбу са тенковима, мора бити заснована на коришћењу свих борбених средстава без обзира на њихове основне задатке (уколико су за то способна). Па ипак тежиште планске ПТО пада на специјална ПТ средства и органе који имају основни задатак да се боре са тенковима.

Средства противтенковске одбране

ПТ средства се разликују по ефикасности, борбеној, тактичкој и оперативној покретљивости, величини мете, економичности и другим квалитетима. У прошлом рату употребљавана су многобројна и различита ПТ средства, као што су: ПТ и пуковска оруђа, ручни бацачи (РБ), артиљериске ватре заклоњених оруђа и минобацача, непосредно гађање заклоњених оруђа, средњекалибарска ПТ артиљерија, самоходна артиљерија, тенкови, авијација, средства за блиску борбу, запречавање са препрекама свих врста, заштитни ровови, маскирање, ловци тенкова, итд.

ПТ артиљерија. Утакмица између дебљине оклопа и пробојне моћи оруђа условила је брзи развој ПТ артиљерије и брзо застаривање оруђа малих калибара. Пробојност у великој мери зависи од врсте граната. Док панцирна граната задржава пробојност и на већим даљинама, дотле поткалибарна

на мањим даљинама има око 1,5 пута већу пробојност од панцирне, али ју са повећањем даљине доста брзо губи; дејство јој је мање ефикасно од панцирне гранате.

Кумулативна граната, подесна за мање почетне брзине, има нешто већу пробојност од свог калибра и задржава је на свим даљинама, али због мање тачности није подесна за гађање на даљинама изнад 500 м. Користи се код пуковске артиљерије и хаубица до 122 мм, док се код ПТ оруђа не примењује.

Од панцирне и поткалибарне гранате тенк се може заштитити само дебљином оклопа, а против кумулативне постоји могућност заштите помоћу мрежа или цакова за изазивање превремене експлозије у циљу смањења ефикасности дејства.

Без специјалне муниције оруђа до 122 мм нису ефикасна у борби против тенкова, док су калибри од 122 мм и већи ефикасни, без обзира на врсту муниције.

Упоређивање података о пробојности са подацима о дебљинама оклопа показује да ПТ оруђа испод 57 мм нису довољно ефикасна и да се особине ПТ оруђа 57 мм и 76 мм морају осетно побољшати да би оправдали своје постојање.

Под условом да имају довољну пробојност, ПТ оруђа су најефикасније средство за борбу са тенковима. Само ПТ оруђа могу се успешно борити са тенковима на оним даљинама са којих тенкови могу ефикасно дејствовати ватром из места. Према искуствима из рата, у систему ПТО једно оруђе просечно је уништавало 1—2 тенка, а исто толики број принуђавало да одустане од борбе, тако да се једно оруђе успешно борило просечно са 3—4 тенка, но ову норму не треба сматрати као правило. Она, у првом реду, зависи од квалитета ПТ јединица једне армије, а и од низа других чињеница. У Стаљинградској бици, од септембра до новембра, ПТ артиљерија уништила је 922, а у Курској, за 8 дана, 1554 тенка и самоходна оруђа.

Посебне јединице, формиране од ПТ оруђа, које имају основни задатак да воде борбу са тенковима сачињавају језгро ПТО. Оне располажу оперативном покретљивошћу до 250 км дневно и крећу се по друмовима брзином до 50, а по бојишту 20—25 км на сат. Њихова велика покретљивост омогућава брзо сасређивање расположивих ПТ јединица на решавајућим тачкама боја. У бици код Блатног Језера густина од 10—12 оруђа на 1 км фронта повећана је другог дана на 54 оруђа, а код Секеш Фехер Вара, где је на угрожени отсек бачено 93 лптац, густина од 18 оруђа на 1 км првог дана, повећана је другог дана на 42, а трећег дана на 87 оруђа.

Пуковска оруђа у одбрани имају основни задатак да непосредним гађањем воде борбу са тенковима. Тај задатак може добити и већи или мањи део остале земаљске артиљерије свих калибара (код Будимпеште искоришћено је за ПТО 60% ДА, 30% хаубичке артиљерије и 20% топ-хаубица 152 мм).

Ручни бацачи (РБ) су једно од најуспелијих типова „минијатурне артиљерије“, која са бројним типовима бестрзајних оруђа и кумулативним зрнима почиње успешно да конкурише ПТ артиљерији на ближим отстојањима.

РБ се одликују великом пробојном снагом, релативно малим дометом (око 100 м), малом брзином гађања (неколико мина на минут), врло малом метом и великом борбеном покретљивошћу. Са овим својим особинама РБ

су способни да се успешно боре са савременим тенковима свих типова. У општем систему ПТО и у комбинацији са ПТ оруђима могли би рачунати са односом 1 : 1, тј. један РБ на један тенк (рачунајући само оне бацаче који ће заиста бити искоришћени за борбу са тенковима). По ефикасности три РБ била би једнака једном ПТ оруђу, под условом да се примењују у комбинацији са ПТ оруђима. Да ли је овакав однос реалан, може се проверити на пракси, тј. у рату. При таквој релацији РБ би били скоро три пута економичнији у погледу броја бораца и осам пута у погледу тежине муниције; располагали би много већом борбеном покретљивошћу и били изложени мањим губицима. Са оваквим особинама РБ би у најмању руку одлично допуњавали ПТ артиљерију, нарочито ако је нема довољно или ако није доброг квалитета. Њима се најлакше може обезбедити масовна база ПТО, нарочито у оквиру стрељачких батаљона, чета, водова, па и одељења.

Значај овог наоружања не може се довољно изразити, нарочито код нас, због високе индивидуалне вредности наших бораца и релативно повољних земљишних прилика, које својом покривеношћу и испресецаношћу пружају веома повољне услове за њихову успешну употребу, како у одбрани предњег краја, тако и при борбама у дубини одбране. Зато ово наоружање треба применити у најситнијим стрељачким као и другим посебним јединицама, које би се укључивале у систем планске ПТО у тесној вези са ПТ оруђима.

Известан број ових јединица на камионима претстављао би одлично маневарско средство ПТО, са великом тактичком и оперативном покретљивошћу, јер би сваки камион, који би превозио 25—30 бораца наоружаних овим бацачима, по ефикасности одговарао двома ПТ батеријама. Овакве јединице могле би делимично послужити као језгро ПОЗ-ова и као средство за ојачање ПТР. Међутим, ово наоружање које има мали користан домет у односу на домет тенкова (тако да за сада нема изгледа да би могли заменити ПТ оруђа), захтева искључиву употребу кумулативне муниције (којој тенкови, евентуално, могу наћи противсредство), лако се открива при дејству (тако да могу бити брзо уништени) и на отсудним тачкама не може се сасредити велика количина расположивих оруђа (због веће растурености).

Ватра заклоњене артиљерије и минобацача калибра изнад 100 мм, са ДВН, КВ и масовним ватрама МВ, омогућава вођење борбе са тенковима на већим даљинама но већина осталих земаљских ПТ средстава. Она није довољно ефикасна — дејствује више морално, али у извесној мери може растројити поретке тенкова и, евентуално, нанети им оштећења и губитке. Покретна запречна ватра (ПЗВ) користи се за борбу са тенковима за време њиховог наступања са полазног до близу јуришног положаја. Ни ова ватра не може нанети веће губитке и оштећење тенкова,^{*} али може растројити њихов борбени поредак, евентуално, принудити их на промену правца дејства и утицати на морал посада. Она, углавном, повећава ефикасност осталих ПТ средстава. Због велике способности за маневар путањама знатан проценат расположиве артиљерије може се искористити за те задатке, па чак и реактивна артиљерија.

^{*} Грубо узев, ова ватра је по ефикасности близу 20 пута слабија од ватре ПТ оруђа, а изискује око 100 пута већи утрошак муниције. Ипак не треба изгубити из вида морални ефекат и улогу ПЗВ за растројавање борбеног поретка тенкова.

Непосредно гађање заклоњеним артиљерским оруђима у блиској борби са тенковима далеко је ефикасније од посредних ватри, али знатно слабије од дејства ПТ оруђа, која се постављају у најповољнији положај првенствено за борбу са тенковима.

Сва артиљерска оруђа на заклоњеним ватреним положајима морају бити способна и за кружну ПТО у кругу од 360° на даљини успешног домета. Посебни ВП, који би били намењени искључиво за противтенковско дејство, нису се показали као корисни, јер оруђа нису успевала да их благовремено поседну или су за време премештања трпела велике губитке.

Рејоне ВП батерија, дивизиона, артиљерских пукова и читавих група треба уредити за кружну ПТО и уклопити у њен општи систем. Артиљерију треба распоредити на тенкоопасним правцима, а у захвату тих праваца поставити је првенствено иза природних или вештачких ПТ препрека ради непосредне заштите. Планом одбране унапред треба предвидети да ли ће у случају продора тенкова нека батерија, дивизион или цела група водити ПТ борбу у дубини или ће се повући на прихватне ВП.

Средњекалибарска ПА артиљерија, по својој ефикасности у борби са тенковима, може се равнати са најбољим ПТ оруђима, али јој је слабија борбена покретљивост због величине и веће тежине оруђа. Поред свога основног задатка ПА је још у прошлом рату у више махова одиграла готово решавајућу улогу у ПТО.

Употреба ПА артиљерије у ПТО не сме се сводити само на случајну борбу са тенковима који би непосредно угрожавали њене ватрене положаје. Напротив, њене ватрене положаје треба уклопити у јединствени систем ПТО, тако да сачињавају један од значајних елемената њеног распореда по дубини. Но, ни то није довољно. У плану ПТО, СПА дивизионе треба предвидети и за покретну ПТ резерву ради употребе у одлучујућим моментима и на решавајућим тачкама, у садејству са осталим покретним средствима ПТО. Треба имати у виду још и то да се СПА може употребити за ПТО само у решавајућим моментима и на решавајућим тачкама борбе, на благовремено планираним и припремљеним ПТ линијама.

Самоходна артиљерија претставља ефикасно средство ПТО. Она је покретљивија од ПТ артиљерије, али се теже заклања и маскира. Због својих особина нарочито је подесна за покретне ПТР у комбинацији са ПТ оруђима, а ако је нема довољно, онда је најбоље да непосредно садејствује са тенковима. И ова артиљерија претставља само допунско маневарско средство ПТО.

Тенкови су ефикасно, живаво и покретно средство ПТО које се корисно може употребити у саставу ПТ чворова, у самосталним тенковским заседама или као средство маневра. И тенкови су, углавном, допунско средство ПТ одбране, јер је њихов основни задатак у одбранбеној операцији да у саставу тенковске резерве учествују у активним радњама.

Авијација је била веома ефикасна у борби против тенкова, нарочито при њиховој масовној употреби, али се због других многобројних задатака може само делимично употребити за ПТ борбу. Она је способна да напада тенкове, али није у стању да непосредно одбије њихов јуриш. Иако се може масовно употребити, она, ипак, претставља само допунско, маневарско средство ПТО. (За одбијање напада једног тб рачуна се да су потребне три ескадриле јуришника).

Средства блиске борбе (ручне ПТ бомбе, снопови ручних дефанзивних бомби, флаше са запаљивим средствима, флаше са бензином, ПТ мине, експлозиви, итд.), иако су била импровизирана у прошлом светском рату, ипак су претстављала значајно допунско средство ПТО благодарећи њиховој масовној употреби. Несумњиво је да ће се многа од ових средстава заменити још ефикаснијим, вероватно на бази кумулативног дејства, а можда и у облику тромблona са ПТ бомбама, тако да ће сачувати своју важност нарочито због тога што се скоро сваки борац може доста лако оспособити за борбу са тенковима.

Запречавање ПТ препрекама знатно олакшава и ојачава ПТО. Ово је утолико значајније, уколико се располаже скромнијим и неефикаснијим ПТ средствима.

Запречавање се врши са циљем да се извезан тенкоопасни правац привремено онеспособи за употребу тенкова или каналише њихово дејство жељеним правцима, да се успори њихово кретање и смањи ефикасност ватреног дејства и да им се нанесу губици. На тај начин може се знатно појачати дејство осталих средстава ПТО.

ПТ мине, као препречно средство, имају велики значај.

Према извесним подацима у неким одбранбеним операцијама било је потребно око 300 ПТ мина за уништење или оштећење једног тенка (на Орловско-курском правцу минама је уништено 396, а на Бјелгородском правцу 635 тенкова). Може се очекивати да ће се ПТ мине даље усавршавати, нарочито у погледу смањивања тежине, помоћу јачих експлозива и усавршавањем кумулативног дејства.

ПОЗ-ови, као борбени органи ПТО, имају задатак да врше запречавање на угроженим правцима.

Заштитни ровови су се показали веома корисни за заштиту људства не само од гажења тенкова, већ и од дејства њихове ватре.

Ловци тенкова су ПТ средство великих могућности. То су групе бораца који имају задатак да у непријатељској позадини откривају појаву, место, јачину, делатност, слаба места и правце употребе непријатељских тенкова и самоходних оруђа, да о свему одмах обавештавају и да тенковима на носе што веће губитке. Осим непосредних напада на тенкове, ловци тенкова могу постављати минска поља, мине изненађења и друге запрехе у непријатељској позадини. Да би били што покретљивији, ловце тенкова треба снабдети специјалном опремом и лаким, али ефикасним наоружањем. За то су нарочито подесне лаке ПТ магнетске мине кумулативног дејства, које би се помоћу магнетизма задржале на тенку и експлодирале после извесног времена, које је довољно да се група може повући. Пошто врше тешке и сложене задатке (пребацују се преко линије фронта, крећу се по непријатељској позадини и тамо извршавају разне задатке, достављају обавештења, итд.), ловци тенкова морају имати високу политичку свест, чврст карактер, велику довитљивост, окретност, одважност, извежбаност и добро познавање непријатељског наоружања и технике. Због тога би било најбоље да се и за време мира обучавају у специјалним јединицама ловаца тенкова у којима би се нарочито изоштравала вештина у борби са тенковима. Исто тако њихово дејство треба повезивати и са акцијама партизанских одреда. Према томе, изгледа да ловци тенкова и са скромним средствима могу постићи значајне резултате и проширити базу противтенковске одбране.

Из изложеног може се закључити:

— да су ПТ оруђа, пуковска артиљерија и ручни бацачи, употребљени у тесној повезаности са ПТ препрекама свих врста и допуњени средствима блиске ПТ борбе, најважнија средства за борбу са тенковима која се могу ојачати не само појединим оруђима ДА и АА него и тенковима;

— да заклоњена артиљерија и СПА на својим ВП, као и тенковске заседе играју велику улогу за време борбе у дубини одбране;

— да су ПТ јединице и ПОЗ-ови најважнија маневарска средства ПТО;

— да су и тенкови, самоходна артиљерија, јединице земаљске артиљерије, СПА дивизиони и авијација такође маневарска средства ПТО и да од њихове правилне примене у решавајућем моменту и на решавајућој тачки може зависити успех ПТО;

— да ловци тенкова, авијација и артватра могу нанети тенковима ударе и на знатно већим отстојањима од сопственог предњег краја;

— да је извиђање, осматрање и обавештавање предуслов ефикасног искоришћења расположивих ПТ средстава и да успех ПТО зависи од правилног искоришћења свих расположивих ПТ средстава и земљишта.

*

Противтенковску одбрану не треба схватити као нешто посебно, већ као нераздвојни део јединственог система одбране. То значи да, на пример, батаљонски ПТ чвор није нешто посебно, већ батаљонски чвор који је оспособљен и за ПТО, без обзира да ли се по пространству подударају или не. Исто тако, при избору међуположаја треба имати у виду и могућност његове противтенковске одбране, али не треба бирати елементе ПТО по дубини независно од међуположаја. Истина, ПТО може имати и својих посебних органа (на пример, ПТР), као и елемената ПТО у међупросторима, али такви органи и елементи ПТО морају бити планирани и употребљени у најтешњој вези са организацијом одбране у целини.

Елементи противтенковске одбране

У најважније елементе ПТО спадају: четни ПТ рејони, батаљонски ПТ чворови, противтенковска упоришта (ПТУ), рејони ПТ артиљерије за посредно гађање, рејони ВП СПА, рејони ПТР и тенковске заседе.

Четни ПТ рејон (ЧПТР) обично сачињава више ПТ средстава (3—7 ПТ или ПА оруђа, извештајни број РБ, средстава за блиску ПТ борбу и запреччавање) која се искоришћавају по јединственом плану и у тесној повезаности са природним и вештачким препрекама. Четни рејон се организује за кружну одбрану, а ПТ оруђа могу се поставити по ватреним групама.

Батаљонски ПТ чвор (БПТЧ) обично сачињавају око 8—16 оруђа, распоређених по фронту на око 100—200 м, по дубини на 400—600 м, иза друге и око треће траншеје. Оруђа се начелно групишу у формациске ватрене групе (на пример по водовима). У БПТЧ могу се одредити и оруђа из састава ДА и АА, као и тенкови. БПТЧ претставља органску целину и само изузетно се може састојати из ЧПТР. ПТ рејони и чворови обично се организују на предњем крају, а могу се организовати и у дубини положаја (у рејонима

распореда резерви, начелно у склопу међуположаја или резервног положаја или на позадњим појасевима), у појасу обезбеђења и на положају борбеног осигурања. Ради успешне борбе са тешким тенковима у састав БПТЧ на предњем крају могу улазити топови 122-мм и топ-хаубице 152 мм.

Противтенковска упоришта (ПТУ) поседују и организују за кружну одбрану противтенковски или топовски дивизиони или пукови у нарочито важним рејонима за спречавање даљег надирања тенкова, најчешће у дубини одбране, но не ближе од међуположаја, са циљем да задрже и пред њима разбију тенковске таласе. ПТУ треба организовати на правцима највероватнијег напада тенкова, у рејонима које тенкови не могу обићи, а нарочито ако је маневар ПТ средствима по фронту ограничен због карактера земљишта. Командант ПТУ је командант артиљериске јединице која га поседује. И ПТУ се организује у складу са општим планом одбране, у склопу појединих положаја или у међупростору. Распоред батерија треба да је у виду троугла или ромба, са делом ПТ оруђа у резерви, ради могућности маневра у току борбе. Величина ПТУ износи око 3 км по фронту и 2 км по дубини. Пошто се може десити да се ПТР не искористи за маневар, и њен рејон треба уредити слично као и ПТУ.

Тенковске заседе, јачине од вода до чете тенкова, са или без самоходне артиљерије и мотострељачких јединица, могу се организовати на важним местима, у оквиру армије или дивизије, са сличном улогом као ПТУ. И оне заузимају одређено место у општем систему ПТО, али у тесној вези са општим системом одбране. Могу се организовати у склопу појединих положаја, у међупросторима и појасу обезбеђења. Налазе се непосредно под командом старешине који је наредио њихово образовање. Тенковске заседе могу бити организоване и као покретне, са више узастопних рејона по дубини.

Елементи маневра противтенковске одбране

Као елементи маневра за наношење удара тенковима дубоко у непријатељском распореду служе: авијација, групе ловаца тенкова, ДВН, КВ, МВ, оруђа и минобацачи калибра преко 100 мм, а као елементи маневра за непосредну борбу са тенковима у циљу сламања њиховог јуриша: ПЗВ, оруђа и минобацачи калибра преко 100 мм, ПТР и ПОЗ-ови.

Противтенковске резерве образују се од ПТ јединица и то код сп приближно од 4—6 оруђа, код сд око једног лпд, код ск око једног лптап и код армије око једне лптабр. У њихов састав могу ући самоходна оруђа, а обавезно треба да уђу пионири са ПТ минама и јединице РБ. Све ПТР, осим пуковских, треба да су моторизоване.

ПТР се постављају у рејоне у висини распореда одговарајућих резерви, односно других ешелона и КМ, у захвату најважнијег тенкоопасног правца или позади средине фронта, начелно у склопу појединих положаја по дубини. Код виших јединица могу се, на широким фронтovima, постављати и у две групе.

Употреба ПТР планира се на више праваца према најважнијим тенкоопасним правцима. На сваком правцу уређују се по 1 до 3 ПТ линије. ПТ линије (ПТЛ) примењују се на најважнијим и најпогоднијим местима у општем систему одбране, у складу са планом одбране. ПТ оруђа на ПТЛ начелно се не постављају у линији, већ и по дубини, а нарочито при затварању узаних

планинских гребена или теснаца. Ако је правац тенковског удара могућ са више страна, распоред ПТР на ПТЛ личи на распоред у ПТ упоришту, а у извесним случајевима може бити и линиски. ПТ оруђа на ПТЛ не треба да очекују тенкове фронтално, већ бочно, док се за фронтално задржавање тенкова могу користити мине, друге препреке и део ПТ оруђа — оруђа мамци. Према томе, ПТ оруђа на ПТЛ постављају се на већој или мањој дубини и ширини, у виду ватреног цака, у комбинацији са одељењима РБ, минским и другим ПТ препрекама разних врста. У сваком случају, распоред мора бити еластичан, тако да поједини делови ПТР могу вршити маневар и у току саме борбе, зато ПТР морају бити способне да се развију и на импровизованим, а не само на унапред припремљеним линијама.

Треба имати у виду да ПТР у противнападу или противудару треба да дочека непријатељске тенкове, тј. да последне ВП пре него што их тенкови могу угрозити својом ватром. Према томе, ПТР не може непосредним учешћем да подржава противнапад или противудар, већ са ПТЛ (које могу бити и импровизоване), или се креће у скоковима од рејона до рејона, спремна да се по потреби одмах развије на унапред изабраним ПТЛ, слично као и у нападу. За непосредну подршку противнапада или удара ПТР се може употребити само ако нема никакве могућности за употребу непријатељских тенкова.

ПОЗ-ови претстављају важан елемент маневра ПТО у свим јединицама од сп навише. Пошто нема довољно ПТ оруђа која би ушла у њихов састав, треба користити ПТ и остала артиљериска оруђа која се затекну у близини одговарајуће ПТЛ, ради ојачања њиховог дејства. У састав ПОЗ-а треба обавезно одредити и јединице РБ. ПОЗ-ови су средство запречавања које има за циљ да успори и, евентуално, заустави покрет тенкова извесним правцем, а не да се са њима бори и сломи њихов јуриш. Њихова употреба обично се предвиђа на истим правцима и истим ПТЛ као и употреба ПТР. У току борбе ПОЗ-ови се употребљавају на мање важним правцима, или против исте групе тенкова као и ПТР, али на линији која је ближа непријатељу, или у sadeјству са ПТР, што зависи од начина дејства непријатеља и од тога у којој мери је ситуација позната. ПОЗ-ови се обично употребљавају пре ангажовања ПТР. Рејон ПОЗ-ова може бити у близини рејона ПТР или на засебном тенкоопасном правцу.

Као елементи маневра ПТО у критичним моментима сламања масовних напада тенкова употребљавају се:

— ТР на правцима и линијама развоја које морају бити у тесној вези или се поклапати са правцима и линијама ПТР. Сам рејон ТР, поред осталог, треба да има повољне услове за ПТО и да се налази у захвату најважнијег тенкоопасног правца.

— СПАА батерије и дивизиони који се предвиђају за евентуални ПТ маневар у критичним моментима. У том циљу они могу користити правце и ПТЛ које су припремљене за ПТР. План изласка и посудања ПТЛ треба благовремено израдити.

— Авијација, која претставља најбрже средство маневра у критичним моментима.

Под претпоставком да се једно ПТ оруђе успешно бори са 3—4 тенка, за одбијање масовних напада приближно би било потребно: у висини батаљона прве линије 10—15, у осталој дубини тактичке зоне 5—10 и у оперативној дубини 5—10 тенкова на 1 км, тј. укупно 20—35 тенкова на 1 км.

Ове нормe, које су углавном важиле у прошлом рату, служе само за оријентацију, а стварне нормe зависе од квалитета ПТ средстава, квалитета тенкова, а пре свега од квалитета бораца. При одређивању густине треба имати у виду да РБ могу заменити део потребних ПТ оруђа, рачунајући 3 РБ на једно оруђе.

У последњем рату овакве густине обично су постизане тек у току операција на правцима најмасовнијих тенковских удара, а врло ретко у почетном распореду, док су просечне густине биле далеко испод изнетих норми.

На важним отсесима ПТ мине су постављане просечно по 1 мина на 1 м фронта и то 40—50% на предњем крају, 30—35% у дубини главног појаса и највише 30, а најмање 15% у резерви за маневар минама.

Општи систем противтенковске одбране

Овај систем, који је изражен у плану ПТО, обухвата употребу свих средстава и предузетих мера у циљу ПТ обезбеђења, како по фронту, тако и по дубини. Распоред средстава по фронту врши се по тенкоопасним правцима према њиховој важности, с обзиром на обостране могућности и вероватне намере нападача, а по дубини на појединим правцима распоред може бити плићи или дубљи, што зависи од важности правца, расположивих средстава и тактике ПТО (ако се располаже са мање средстава, маневар ПТ средстава добија већи значај).

Потпуно развијен систем ПТ одбране по дубини обухвата:

— Борбу са непријатељским тенковима пре њиховог подиласка предњем крају како у припремном периоду, тако и у току извођења операције, са циљем да се открије место, јачина и вероватни правци употребе тенкова и да им се нанесе што већи губици. За то се примењују партизанска дејства, ловци тенкова, авијација, ДВН, МВ и КВ заклоњене артиљерије и минобацача изнад 100 мм. Потпуно искоришћење свих могућности ове борбе може дати велике резултате и потребне предуслове за ефикасност ПТО у целини.

— ПТ одбрану појаса обезбеђења, која има задатак да запречавањем, ПТ оруђима, РБ, а евентуално самоходним оруђима и тенковима у саставу БО спречи дејство непријатељских тенкова који се налазе у саставу предњих одреда и претходница.

— ПТ одбрану борбеног осигурања која се изводи испред положаја БО средствима која се налазе у саставу самог БО (РБ и поједина ПТ оруђа) и запречавањем појединих правца. Ако је одбрана БО тешње везана са одбраном предњег краја, онда и средства ПТО главног положаја могу учествовати у ПТ одбрани БО.

— ПТ одбрану предњег краја и главног положаја, која има задатак да сломи наступање и јуриш непријатељских тенкова још испред предњег краја или бар у дубини главног положаја. На случај масовних удара, нарочито великих размера, задатак ПТО је да што више поколеба ударну снагу тенковских таласа, нанесе им што веће губитке, разбије их и створи време за активирање ПТ средстава одговарајућих размера на позадњим положајима. Као што смо видели БПТЧ и ЧПТР су основни елементи ПТ одбране главног положаја, а осим њих, за појачање ПТО, примењује се ПЗВ ради одвајања пешадије од тенкова, ПТ препреке свих врста и, евентуално, рејони ВП истакну-

тих батерија из састава ПАГ-ова, СПАА батерије које су распоређене у близини треће траншеје и тенковске заседе. За одбрану главног положаја могу се употребити пуковске, па и дивизиске ПТР и ПОЗ-ови, а евентуално и остала средства маневра. Сви наведени елементи и средства ПТО треба да се употребе по јединственом плану који мора бити потпуно усклађен са општим планом одбране главног положаја. Важан услов успешне ПТО лежи у правилном избору земљишта за предњи крај и цео главни положај.

Главни положај у захвату тенкоопасног правца, а нарочито ако је појава тенкова вероватна, мора бити организован као ПТ положај, а батаљонски чворови и четни рејони као ПТ чворови, односно рејони. У случају да нема довољно ПТ средстава за све чворове и рејоне у захвату тенкоопасног правца, расположива ПТ средства не смију се растурати по читавом фронту, већ их треба груписати у најважније чворове и рејоне, с тим да се оспособе за сигурну кружну ПТО. Овако оспособљени ПТ чворови и рејони треба да разбијају тенковске таласе, да им наносе што веће губитке и у складу са планом ПТО каналишу њихово продирање оним правцима који их изводе под удар дејства ПТР и осталих елемената ПТО у дубини одбране. Код организације БПТЧ и ЧПТР треба имати у виду да је маневар ПТ оруђима на откривеном земљишту у зони ватре тенкова веома тежак и да се може вршити само пре или после јуриша тенкова, из неугрожених чворова и рејона, или под заштитом мрака, магле или покривеног земљишта. Међупросторе (који, начелно, не треба да прелазе 800—1200 м) треба тући унакрсном ватром.

ПТ средства на главном положају треба распоређивати по дубини. На самом предњем крају могу бити постављена поједина оруђа за фланкирање прилаза; део оруђа распоређује се иза друге траншеје, а део око и иза треће траншеје. Распоред ПТ средстава по дубини зависи од расположивих средстава и намераване тактике борбе са тенковима, с тим да се, начелно, прво обезбеђују средства на предњем крају.

За борбу са мањим групама тенкова одређују се дежурна ПТ средства која дејствују са посебних ВП.

У ПТ одбрани главног положаја посебан проблем претставља заштита ПТ средстава од масовног удара ватре непријатељске артиљериске припреме и подршке, јер им пасивне и активне мере заштите, према искуствима последњег светског рата, не могу пружити довољно ефикасну заштиту. Једна од могућности његовог успешног решења може бити повлачење главних снага са главног положаја на међуположај или резервни положај, али под условом да се маневар изврши неприметно од непријатеља, најбоље ноћу уочи почетка артприпреме, тако да се њен удар изврши у ветар. Друга могућност решавања овог проблема постоји можда у појачању ефекта противприпреме применом јачих експлозива, евентуално на бази неког новог средства, које би густо груписаном борбеном поретку нападача, могло нанети осетне губитке.

— ПТ одбрану међупростора између главног положаја и међуположаја, која се постиже темељно изведеним запречавањем и тенковским заседама, а изузетно и применом ПТУ са задатком да се тенковски таласи разбију и наведу под удар ПТ ватре са међуположаја. Сем тога, могу се организовати ПТЛ пуковских и дивизиских ПТР са циљем доношења бочног удара по тенковима који наилазе на фронтални отпор са међуположаја, а поједине

батерије из састава ПАГ-ова, које се налазе на заклоњеним ВП, ако се налазе у међупростору, могу ојачати његову ПТ одбрану. ПТ уређење међупростора врши се сагласно плану борбе, у складу са важношћу тенкоопасног правца и у складу са расположивим средствима и временом.

— ПТ одбрану међуположаја која се организује у захвату важнијих тенкоопасних праваца са задатком да се сломи јуриш тенкова који би се пробиле кроз главни положај или да се смањи ударна моћ тенковских удара најјачих размера и створи потребно време за активирање даљих дубинских средстава ПТО. Основни елементи ПТО међуположаја су БПТЧ или ЧПТР пуковских резерви или других ешелона, рејони пуковских ПТР, рејони ВП ПАГ-ова и, евентуално, ДАГ-ова (ако су распоређени у захвату међуположаја), и минска поља, а на међуположају могу бити ПТУ, тенковске заседе СПАА батерије, ПТЛ пуковских, дивизиских, па и армиских ПТР и ПОЗ-ова, као и остали елементи и средства маневра ПТО. Сви наведени елементи и средства ПТО морају се употребити према јединственом плану ПТО који је усклађен са општим планом одбране. ПТО међуположаја може се ојачати и средствима која би се повукла са главног положаја.

— ПТ одбрану међупростора између међуположаја и резервног положаја, која се уређује у захвату важнијих тенкоопасних праваца, углавном на сличан начин као и ПТО међупростора између главног и међуположаја, само што већи значај могу добити ПТУ и рејони ВП, нарочито појединих дивизиона ДАГ-ова, који, у вези са запречавањима, треба да наведу тенковске таласе жељених правцима под удар ПТ ватре са резервног положаја или ПТЛ. У овом међупростору долази до већег изражаја не само маневар ПТР и ПОЗ-ова, већ и шири маневар ПТ средстава из дубине и са суседних отсека.

— ПТ одбрану резервног положаја која се организује у захвату важнијих тенкоопасних праваца са задатком да се спречи даље продирање тенкова и створе услови за активирање даљих средстава ПТО. Основни елементи су БПТЧ и ЧПТР дивизиских резерви или других ешелона, рејони дивизиских ПТР, рејони ВП ДАГ-ова, КАГ-ова и, евентуално, ААГ. Даље, то могу бити тенковске резерве, тенковске заседе, ПТУ, рејони СПАА батерија, ПТЛ дивизиских и армиских ПТР, ПОЗ-ова и ТР, као и ПТ артиљерије која се повукла. На овом положају основну улогу може одиграти артиљерија са суседних ближих и удаљенијих отсека.

— ПТ одбрану преградних положаја која се организује слично као и ПТО осталих положаја, с тим да се планирање и фортификациски радови изводе раније, а само поседање већином у току борбе, начелно, снагама које се повлаче. У захвату преградних положаја поједине батерије и дивизиони заклоњене артиљерије могу бити на својим ВП.

— ПТ одбрану међупростора између главног и другог одбранбеног појаса, која се изводи са задатком да се постигне што ефикаснија ПТО другог одбранбеног појаса, нарочито од покретне групе. Она се постиже темељним запречавањем (нарочито оних праваца који су подесни за кретање колона покретне групе), затим организованим ПТУ и рејонима ВП појединих далекометних и СПАА батерија и дивизиона. Даље се у противтенковском смислу могу организовати и уредити преградни положаји и поједине линије за пружање узастопних отпора.

— ПТ одбрану другог одбранбеног појаса која се организује у захвату тенкоопасних праваца ПТ снагама и средствима другог ешелона корпуса (армије) на сличан начин као и на главном појасу, разуме се, у обиму који дозвољавају скромнија средства која стоје на расположењу. ПТО се може ојачати погодним распоредом рејона ВП појединих далекометних и СПАА батерија и дивизиона, рејонима ПТР, ТР и ПОЗ-ова, ПТУ и ПТЛ корпусних и армиских ПТР, ПОЗ-ова и ТР. Али, често ова средства нису довољна, јер нападач, увођењем ПП, може и даље да појачава силу тенковског удара, тако да бранилац у ПТ одбрани другог појаса мора у потпуности да искористи све могућности маневра ПТ, земаљске и СПА артиљерије, па и тенкова и авијације. По потреби, у појединим моментима, сва земаљска артиљерија може да пређе на борбу са тенковима.

— ПТ одбрану трећег одбранбеног појаса и међупростора између њега и другог појаса која се организује на сличан начин као и ПТО другог појаса, с том разликом што се благовремено планира и у мањој мери фортификациски уређује (зависно од расположивих средстава), што се само последње врши тек у току борбе, и што овде ПТО мора бити у првом реду срачуната на одбрану од непокретне групе. Ако дивизије улазе непосредно у састав армије, онда ПТО трећег појаса на главном правцу треба да организује фронт својим средствима, а ако се армије налазе на самосталним правцима, онда и у таквом случају оне саме морају организовати ПТО трећег појаса сопственим средствима, издвајајући бар део ПТ средстава и за тај задатак. У таквом случају ПТО трећег појаса заснива се на маневру ПТ средстава по дубини који се мора предвидети и у плану одбранбене операције.

ПТ одбрану на већој дубини организује фронт и Врховна команда, с тим што ће армије и корпуси на самосталним правцима често морати да приме и тај задатак.

Почетни распоред свих средстава ПТО треба подесити према највероватнијем дејству нападача, али тако да у потребној мери одговара и осталим могућим варијантама напада. Због тога неминовно долази до мањег или већег распарчавања ПТ средстава дуж фронта, тако да ни еластичност, коју систему ПТО обезбеђују ПТР и ПОЗ-ови, обично неће бити довољна да омогући сасређивање потребних ПТ средстава ка правцу главног удара, чак ни онда ако је извршен оним правцем који смо сами предвидели. Зато ће и у том случају бити потребно да се ка правцу главног удара тенкова не врши само маневар ПТ резервама, и ПОЗ-овима, већ и свим осталим средствима која се могу скинути са мање угрожених отсека и безначајних задатака и искористити за ПТО.

Осим тога, у захвату правца главног удара треба вршити маневар ПТ средстава и по дубини у већој или мањој мери, али треба имати у виду да је повлачење ПТ средстава под непосредним притиском тенкова на отвореном земљишту готово немогуће.

Ако главни удар тенкова уследи неким другим правцем, коме не одговара почетни распоред ПТ средстава, онда маневар са њима добија још већи значај. То значи да успех ПТО готово више зависи од маневра ПТ средстава него од правилности почетног распореда, само треба имати у виду да се маневар може извршити ако су благовремено извршене неопходне припреме.

Планирање противтенковске одбране

Планирање ПТО врши свака јединица у свом оквиру. Пошто је артиљерија основно средство ПТ одбране, то и план артиљериске ПТО претставља основу општег плана ПТО. Пре доношења претходне одлуке командант артиљерије у своме реферату подноси предлог о организацији ПТО у артиљериском смислу и у главним цртама предлаже и учешће осталих родова у ПТО (образовање ПОЗ-ова, учешће тенкова у ПТО, запречавање, улога авијације, варијанте маневра, итд.).

У претходној и коначној одлуци општевојни командант даје основе за израду плана ПТО. Али, није довољно да план показује само распоред свих ПТ средстава (и оних која се евентуално могу искористити за ПТО) и њихове задатке; из њега мора да се види и слика маневра свих средстава ПТО за разне варијанте непријатељског дејства, као и то која средства, којим правцима и за које се време могу пребацити на планирано место или линију. Ово у првом реду важи за ПТР, ПОЗ и ТР, а и за остале јединице које могу учествовати у маневру.

План ПТО обично се ради у виду шеме или на карти. Тенкоопасни правци обично се означавају именима зверова, а правци маневра ПТР, ПОЗ-ова и ТР именима ветрова. На њима се могу исписати подаци о дужини пута до појединих ПТЛ, потребно време за кретање (ноћу и дању, по сувом и по блату) и сигнали. ПТЛ у оквиру једног правца нумеришу се бројевима (оркан бр. 1, 2, 3, итд.). Ови подаци могу се изнети и у посебном плану маневра ПТР, ПОЗ-ова и осталих средстава ПТО. Може се израдити и посебна легенда уз план са унетим подацима о густинама ПТ средстава на појединим тенкоопасним правцима. На изради плана ПТО морају да сарађују сви команданти родова да би се постигло пуно садејство у извршавању заједничког задатка. Општи план ПТО обично се ради у општевојном, а план артиљериске ПТО у артиљериском штабу, али би било боље да план артиљериске ПТО, допуњен основним задацима осталих родова и потребним општим одредбама, послужи као општи план ПТО. Пошто се изради план ПТО за основну варијанту одбране, приступа се — у колико време допушта — изради посебних планова ПТО по осталим могућим варијантама непријатељског напада.

Планирање маневра ПТР обично се врши за пуковску ПТР и ПОЗ на ПТЛ у висини око треће траншеје и међуположаја, за дивизиску ПТР и ПОЗ у висини око треће траншеје, међуположаја и резервног положаја, за армиске (корпусне) ПТР и ПОЗ у висини међуположаја, резервног положаја и другог одбранбеног појаса. Ово, наравно не значи да се ПТЛ морају планирати само у непосредном захвату појединих положаја, већ и ван њих у циљу доношења бочног удара тенковима који би наишли на фронтални отпор. Свака јединица планира маневар ПТР и ПОЗ-а у својој зони, а ако се предвиђа маневар и ван зоне неке јединице, онда планирање врши претпостављена команда, или се може извршити иницијативно по међусобном споразуму са суседним јединицама.

Планирање маневра по фронту обично се врши за јединице ојачања, а у изузетним случајевима и за формациске јединице.

Планирање се врши према ситуацији са више или мање детаља. У детаљним плановима може се, на пример, предвидети уређење ВП, О, затим прилази и ватре за сваку јединицу, а у мање детаљним плановима и предви-

ђају се само јединице, правци кретања, нови рејон и начин јављања и пријема новог задатка. Планирање се може вршити по јединицама или по групама (ПТР, ААГ, КАГ, ДАГ, ПАГ).

Методи борбе са тенковима

Непосредни руководиоци борбе са тенковима могу вршити маневар благодарећи могућности отварања ватре из појединих средстава на већим даљинама. Оне даљине, на којима се може постићи сигуран и ефикасан први погодак у тенк или у његов осетљиви део, сматрају се као најповољније у смислу ПТ одбране. Због тога, у њиховим границама, а не у брисањом домету, свако одељење треба да има право иницијативног отварања ватре. Према томе, појам брисањом домета у ПТО треба заменити појмом успешног домета. Међутим, не може се увек чекати да тенкови дођу на такву близину, па тек онда да се отвори ватра, јер тенкови из места могу нанети велике губитке пешадији и ПТ оруђима и са отстојања 1500—2000 м. У таквим случајевима ПТ ватра мора се отварати на већим даљинама. Исто тако, на већим даљинама треба отварати ватру и на оне тенкове који се крећу бочно од места оруђа, или ако се дуже или краће време задржавају пред неком препреком. Ватру са веће даљине треба отварати из већег броја оруђа, тј. из више батерија, по батеријама, а ређе по водовима. На средње тенкове ватра се може отварати на већим даљинама (до 1500 метара) него на тешке тенкове (500—700).

За образовање фронталног отпора који се изводи са циљем да се тенкови задрже или промене правац кретања могу се корисно употребити препреке свих врста, ПОЗ-ови, БПТЧ, ЧПТР, ПТУ, и рејони ВП земаљске и СПА артиљерије. Ови елементи начелно се постављају позади ПТ препрека на самим тенкоопасним правцима. У фронталном отпору користе се оруђа или јединице „мамци“ са задатком да својом ватром намаме тенкове у своме правцу. ПТР не треба користити за фронтални отпор (нарочито не у целини), већ за извршење бочног удара ватром или комбинацијом покрета и ватре. Овакве ударе могу вршити и јединице РБ. Бочну ватру због веће ефикасности треба примењивати кад год је могуће и у оквиру фронталног отпора, иако је релативно малог успешног домета. Важност примене бочне ватре утолико је већа уколико се располаже оруђима мање ефикасности.

Двострани бочни удар, који се може остварити ватром и покретом, даје велике резултате, нарочито онда кад се тенкови крећу правцем ограничене ширине. Подесан је за стварање заседа у којима се оруђа постављају са једне и друге стране на растојању које не треба да пређе двоструку даљину успешног домета. Нарочито га примењују ПТР на ПТ линијама, а треба тежити да се искористи и код фронталног отпора у оквиру БПТЧ, као и у одбрани међупростора.

Ватрени цап, тј. комбинација двостраног бочног удара оруђем или јединицом „мамцем“, претставља најповољнији начин дејства ПТ средстава и треба му увек тежити. На бочним странама треба нарочито користити РБ, а за „мамце“ ПТ оруђа већег домета. Распоред ПТР на ПТЛ начелно треба да буде у виду ватреног цака, односно троугла са основицом у правцу непријатеља, с тим да део средстава остане у резерви за маневар у току саме борбе. Сличан распоред треба да имају и сви остали елементи ПТО.

ПТ заседе треба примењивати нарочито у теснацима, с тим да се ручни бацачи због своје покретљивости првенствено користе на странама, а ПТ оруђа за уздужно дејство дуж правих страна теснаца са ВП који омогућавају лако повлачење оруђа на случај потребе.

У теснацима, начелно, треба пропустити целу тенковску колону, за тим истовремено уништити челне и зачелне тенкове да би се осталим онемогућио маневар и приступило њиховом уништавању.

Неке специфичности ПТО при одбрани на широком фронту

У зависности од међусобног односа снага у погледу броја, технике и морала, као и у зависности од земљишних услова, одбрана на широком фронту може бити:

- позициона;
- маневарска са довољном дубином просторије за маневар по дубини;
- маневарска без довољне дубине просторије за маневар по дубини и, коначно,
- одбрана при разним земљишним условима (равница, брда, планина, маневарско земљиште, насеља, реке, мочваре).

Иако средства, елементи и основна начела ПТО у нормалним условима углавном важе и за ПТО на широком фронту, ипак, на широком фронту постоје неке специфичности у организацији ПТ одбране.

Позициона одбрана на широком фронту карактерише се релативно повољним односом снага, али недовољним снагама и средствима за солидно покривање целе ширине фронта. Ово нарочито важи за ПТ средства којих и по формацији има релативно мање него ватрених средстава за организовање запречне ватре.

Ако узмемо у обзир сва формацијска ПТ и пуковска оруђа и све РБ једне дивизије, моћи ћемо да покријемо довољном густином за успешно одбијање масовног тенковског напада само један мањи део широког фронта.

При оваквим условима намећу нам се следећи поступци:

У датим оперативним и тактичким границама треба искористити све могућности које може да пружа правилан избор земљишта. Ако избором земљишта успемо да укупну ширину тенкоопасног правца сведемо у границе које расположивим средствима можемо солидно затворити, онда смо, самим тиме, углавном, решили проблем ПТО на широком фронту.

Ако укупна ширина тенкоопасног правца знатно надмашује могућности ПТ средстава, поставља се питање да ли треба ПТ средства оријентисати више по фронту или по дубини.

Кордонски распоред ПТ средстава на широком фронту нападач ће лако пробити, пре него што би се могао извршити маневар по фронту. Зато ПТ средства морају бити распоређена по дубини, без обзира на велику укупну ширину тенкоопасних правца у односу на расположива средства. Морају се образовати јаке ПТР које, почев од дивизије, могу бити распоређене у две групе, — једна, начелно, позади средине фронта, а друга на најосетљивијем правцу.

У позиционој одбрани на широком фронту бранилац је принуђен на знатно растурање снага дуж фронта, јер се не сме оријентисати само на највероватније правце главног удара нападача, већ мора бити спреман на све

могуће варијанте. Следствено томе, ПТ средства морају бити распоређена на појединим правцима и по дубини и по фронту, према важности тих праваца у противтенковском смислу. При распореду ПТ средстава по фронту и дубини, а нарочито при одређивању јачине средстава за одбрану предњег краја и средстава за маневар, треба добро водити рачуна да се непријатељу онемогући почесно тучење тих делова. Сваки део треба да је довољно јак да издржи у борби до пристизања осталих делова и да резерве буду што јаче. Према степену прикупљања сигурнијих података о правцу главног удара, у почетном распореду ПТ средстава врше се одговарајуће измене. Благовремено откривање непријатељских намера је од неоцењивог значаја.

Ипак, при одбрани на широком фронту, по правилу, ни на једном правцу неће бити довољно ПТ средстава за успешно сламање главног удара непријатељских тенкова. Због тога ПТ одбрана не сме бити крута, већ мора базирати на маневру ПТ средстава по дубини, из дубине, по фронту и у смислу промене задатака.

ПТО на главном положају има задатак да жилавим отпором по дубини ломи јурише тенкова, створи могућност благовремене процене непријатељског главног удара ради доношења благовремене и правилне одлуке, а осим тога, да створи потребно време за извршење маневра не само из дубине, већ, нарочито, и по фронту.

Општи систем ПТО главног појаса, углавном, сличан је оном у нормалним условима. Због релативно оскудних средстава и већих ширина батаљонских рејона, ЧПТР ће се чешће организовати него БПТЧ. На важном правцу, у оквиру једног батаљона, могу се организовати и два или чак три самостална ЧПТР. ЧПТР често су мање јачине, а осим тога, не могу се ослањати један на другога, јер се између њих појављују већи међупростори. Јачина БПТЧ и ЧПТР мора бити тако срачуната да су оспособљени за самосталну кружну одбрану. Величина међупростора у захвату тенкоопасних праваца треба да омогућава њихово ефикасно тучење. Општим системом за пречавања и распоредом БПТЧ, и ЧПТР, ПТУ, рејона ВП заклоњене артиљерије, тенковских заседа и осталих елемената ПТО, оспособљених за самосталну кружну одбрану и распоређених на међусобним растојањима и отстојањима, треба разбијати тенковске таласе и навлачити их кроз међупросторе под удар тенковских резерви. Међутим, поједини елементи ПТО не морају бити оријентисани искључиво на кружну одбрану. Ако су услови за борбу и одбрану на узастопним положајима повољни, онда борбу по дубини треба припремити све до оне линије на којој се мора пружити отсудан отпор, и на којој се маневром може сасредити гро браниоцевих ПТ средстава. Маневар ПТ средстава по дубини може се вршити најлакше у току ноћи. Да би се маневар омогућио и у току дана и под борбеним условима треба бирати оне ватрене положаје који омогућавају прикривено извршење маневра.

Маневар ПТ средстава из дубине врши се теже и много спорије него у нормалним условима, због већег отстојања, те га треба озбиљније припремити. ПТР и ПОЗ-ове не треба ангажовати много пре но што се обезбеди извршење маневра осталих ПТ средстава по фронту (СПАА, земаљске артиљерије, евентуално тенкова, авијације) ради њиховог једновременог ангажовања у циљу коначног сламања тенковског удара. Нарочито треба водити рачуна да се избегне почесно тучење елемената ПТО од стране непријатеља, тј. најпре на главном појасу, затим у дубини и коначно оних средстава која су

на суседним отсецима. Треба имати у виду да се због дужих праваца маневара може десити да ПТР и ПОЗ-ови приме борбу са тенковима и на неприпремљеним линијама.

Маневар по фронту треба брижљиво планирати и припремити да би се омогућило благовремено ангажовање растурених средстава дуж фронта. За маневар треба предвидети не само ПТ јединице, већ и сва остала средства која се могу употребити у борби са тенковима, а у првом реду заклоњену артиљерију.

За борбу са тенковима у саставу ПГ треба предвидети посебна средства, која се и раније могу ангажовати у борби, ако се пружи повољна прилика за почесним уништењем тенкова НПП, а затим тенкова у саставу ПГ.

Маневарска ПТ одбрана на широком фронту

Ако непријатељ располаже великом надмоћношћу и ако постоји довољно дубока просторија за маневар, у одбрани на широком фронту бранилац је, углавном, принуђен да води маневарску одбрану. ПТ одбрана у оваквим условима има много теже задатке него у позиционој одбрани, јер су ПТ средства, а нарочито артиљериска, способнија за одбијање тенковског јуриша из места, него за маневар по дубини непосредним тенковским притиском.

У маневарској одбрани ПТ средства треба распоредити више по ширини него по дубини. Њихова јачина у дубини треба да омогући прихват на узастопним положајима на најважнијим правцима. По фронту ПТ средства треба распоредити на поједине правце сразмерно њиховој важности, али тако да се тежиште одбране не мора изразито испољавати. Нарочито добро треба затворити боље комуникације са циљем да се непријатељски тенкови принуде на обиласке и на губитак времена.

Општи систем ПТО на широком фронту знатно се разликује од система у нормалним условима. При образовању појединих елемената ПТО не треба толико тежити централизацији, колико тесном повезивању појединих елемената са најнижим пешадским јединицама, у првом реду са четама, јер ће се четни ПТР чешће образовати него у нормалним условима. Исто тако не треба се сувише много руководити захтевима кружне одбране, већ, у првом реду, организовати што снажнији фронтални отпор комбинован са изненадним кратким бочним ватреним ударима.

ПТР и ПОЗ-ови имају главни задатак да организују прихват оних јединица које врше маневар по дубини.

Запречавање, уколико се може организовати с обзиром на оскудна средства и већу ширину фронта, има велики значај у маневарској одбрани.

Ако постоји непосредни притисак непријатељских тенкова, онда је маневар по дубини веома тежак и скопчан са великим губицима. Због тога, ни у маневарској одбрани, у борби са тенковима не треба се одрицати највеће упорности, нити треба сматрати да је довољно да се борба са тенковима води само на већим отстојањима, јер је искуство рата показало да се могу постићи далеко већи резултати уз мање сопствене губитке ако се води најупорнија одбрана и узастопни јуриши тенкова одбијају у току читавог дана, с тим да се повлачење изврши тек под заштитом ноћи. Међутим, и поред највеће упорности може се десити да се на положају не може издржати до пада мрака. Зато при избору ВП код свих елемената ПТО, поред осталих услова,

треба водити рачуна и о могућности скидања са положаја и повлачења на прихватне ВП прикривеним правцима под непосредним притиском непријатељских тенкова и у току дана. Искуство рата је показало да су сразмерно мале ПТ јединице, вештим маневром по дубини, на узастопним положајима у току дана, чак и на потпуно прелазном, али покривеном земљишту, наносиле врло велике губитке јаким тенковским снагама. Због тога правилан избор земљишта добија првокласан значај. Узастопне положаје и појасеве треба бирати из природних тенковских препрека и у земљишним зонама у којима се тенкоопасни правци своде на неколико узаних праваца. Исто тако, брижљиво треба бирати оне правце који омогућавају прикривено повлачење и безбедност од евентуалних обилазака, као и наношење изненадних удара по непријатељу.

У маневарској одбрани на широком фронту јединице су самосталније него у нормалним условима због чега, по правилу, добијају за одбрану зоне веће дубине, тако да стрељачке дивизије, чак и без ојачања, морају организовати ПТО не само на главном, већ често и на другом појасу. У таквим случајевима за одбрану другог појаса врше се извесна запречавања и планира маневар снага са главног појаса који, начелно, треба извршити у току ноћи. Исто тако и армија може добити знатно веће зоне по дубини него у обичним условима и ПТО организовати на више узастопних појасева. При томе треба тежити да се на тим појасевима распореди макар најмањи део ПТ средстава.

У маневарској ПТ одбрани на широком фронту маневар се углавном врши само по дубини, док се маневар по фронту врши у оквиру маневра по дубини са циљем да се прегруписавањем постигне извесна равнотежа у давању отпора на појединим правцима у складу са њиховом важношћу у развоју борбе. ПТР и ПОЗ-ови ређе врше маневар по дубини, већ образују прихват на критичним тачкама.

И поред недовољних снага ПТО на широком фронту не сме се сводити само на упорност, већ у пуној мери треба искористити сваки повољан момент за наношење удара непријатељским тековима, користећи нарочито погодне земљишне услове (покривеност, теснаце, задње нагибе), ноћ и маглу за постизање изненађења.

У маневарској одбрани на широком фронту не треба предвиђати посебна ПТ средства противу тенкова у ПГ, јер се не предвиђа постављање ПТ средстава у окружењу, већ њихово благовремено извлачење ради пружања узастопних отпора.

Трећи случај ПТ одбране на широком фронту био би када непријатељ располаже великом надмоћношћу, а бранилац нема довољно простора за маневар по дубини, или, ако непријатељ у току одбране наглим продорима тенковских и моторизованих јединица на суседним отсецима успе да ограничи маневар по дубини. У таквој одбрани маневар по дубини и упорност могу да пруже само ограничени резултате. Успех се може најбоље постићи пробојем фронта и забацивањем у непријатељску позадину. Па ипак, ПТО у оваквим случајевима мора бити довољно упорна да би се створило потребно време и простор за доношење одлуке и извршење маневра и довољно гипка да може пратити сложене покрете јединица често и по врло тешком земљишту. При томе, РБ могу одиграти нарочито видну улогу, јер се може десити да се војева ПТ артиљерија мора привремено закопати или уништити ако би отежавала покретљивост јединица. Зато је потребно да мање јединице врше са-

мосталне акције, тако да их треба обезбедити за самостално вођење борбе са тенковима, а то изискује децентрализацију ПТ средства.

Карактер земљишта такође знатно утиче на ПТ одбрану на широком фронту, која је нарочито тешка и незгодна у равници због пролазности у свима правцима. Због тога треба користити мочваре, комплексе великих шума, речне токове, канале и насеља за појачање ПТ одбране. Користећи покривеност земљишта бранилац може водити успешну ПТО и у равници, нарочито ако примењује изненадне и јаке ударе по непријатељским тенковима на узастопним положајима, ако вешто маневрује и избегава ударе тенкова и ако солидно запречи или поруши комуникације. Јаке ПТР и ПОЗ-ове треба распоредити на чворовима комуникација и све елементе ПТО оспособити за кружну одбрану.

На брдовитом и планинском земљишту тенкоопасни правци могу се свести на мању ширину ако се правилно изврши избор предњег краја и расположивим ПТ средствима солидно затворе превоји и правци дуж долина и гребена. Елементе ПТО начелно треба више подесити за успешне узастопне отпоре него за кружну одбрану. И овде ПТР и ПОЗ-ови добијају нарочиту важност због тешког маневра и кретања. ПТР се може поделити у две групе, поједине јединице могу имати и више ПОЗ-ова. На узаним планинским гребенима и долинама ПТР се распоређују на ПТЛ знатно више по дубини него по фронту. Маневар по фронту има велики значај, иако се тешко изводи због слабе комуникативности и пролазности земљишта. Запречавање и РБ у планинама имају особити значај и примену, тим пре што непријатељска авијација знатно отежава маневар ПТ оруђима.

Успех ПТО на речним токовима више зависи од благовремено изведеног маневра јаких ПТР и ПОЗ-ова, као и ангажовања свих осталих расположивих ПТ средстава ка местима прелаза, него од правилности почетног распореда. Разуме се да ће одбрана бити успешнија уколико је правилнији почетни распоред, јер у том случају постоје повољнији услови за брже извршење маневра.

*

Успех противтенковске одбране уопште у одбијању масовних удара непријатељских тенкова зависиће, у првом реду, од тога у којој мери ћемо успети да сасредимо више средстава способних за борбу са тенковима у циљу уништења њихове најопасније групације и од тога колико ће сваки борац бити отпорнији, окретнији, морално јачи, иницијативнији и способнији за правилну употребу не само ПТ него и импровизованих средстава. А нема сумње да ће успех одбране у целини у знатној мери зависити од солидности ПТ одбране. Отуда се јасно истиче огромна улога старешина и штабова у организацији ове одбране и потреба да у вишим артиљериским штабовима постоји бар једно лице које би се искључиво бавило унапређењем вештине ПТО и непрестаним праћењем њеног даљег развоја.